KONCERTNÍ CYKLUS

SLOVENSKO V BRNĚ

Ensemble OPERA DIVERSA

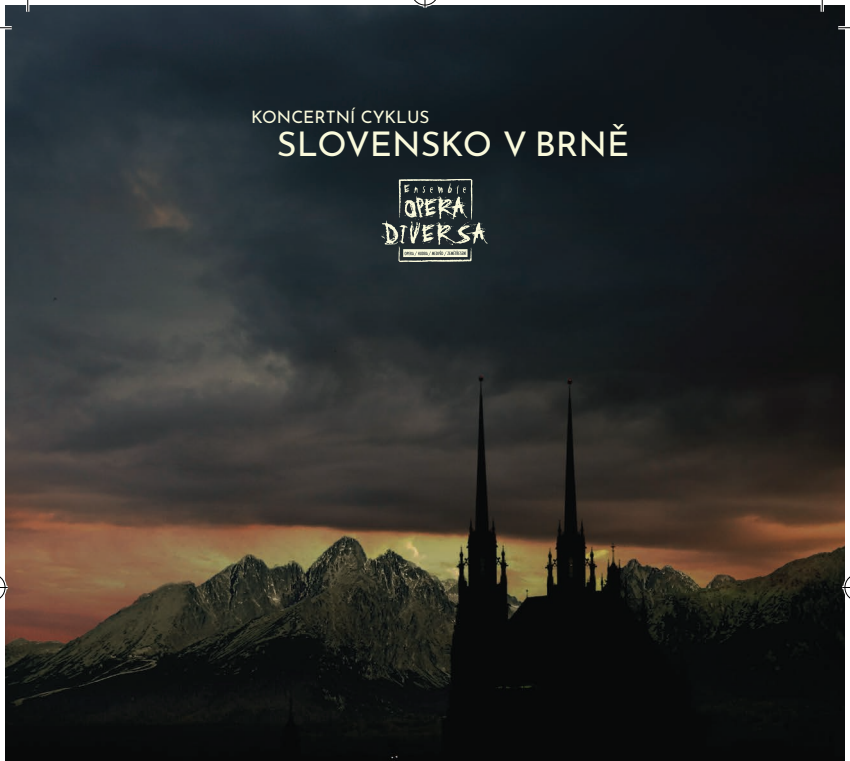

KONCERT PRO MILANOLO

(IRŠAI, DEMOČ, MANOLIOS, LEJAVA)

20. 2. 2018

Konvent Milosrdných bratří,
Vídeňská 7, Brno

PROGRAM

Adrián Democ:
Struny: steny, zhluky, sny
koncert pro milanolo a smyčce 15‘

Pascal Manolios: *Alef*
koncert pro milanolo a smyčce 25‘

přestávka 15 minut

Jevgenij Iršai: *EmFraGre*
koncert pro pětistrunné housle milanolo a smyčce 14‘

Marián Lejava: *Omayra*
Requiem concerto op. 20 pro milanolo
a smyčcový orchestr 23‘

OBSAZENÍ

Milan Paľa, milanolo

Marián Lejava, dirigent

Ensemble Opera Diversa

I. housle
Jan Bělohlávek (koncertní mistr)
Kristýna Jungová
Linda Finsterlová
Lukáš Mik

II. housle
Zuzana Křivá
Alžbeta Stračinová
Antonina Tyshko
Hana Bílková

violy
David Křivský
Petr Pšenica
Eliška Bařáková

violoncella
Anežka Kavalírová
Iva Kalusová

kontrabasy
Juraj Valenčík
Anežka Moravčíková

produkce: Lukáš Baumann, Magdalena Dostálová,
Lubor Pokluda, Lenka Zlámalová
texty: Petra Čtveráčková
grafika: Filip Dufka
sazba: Sylva Marková
dramaturg a umělecký vedoucí: Vladimír Maňas

K PROGRAMU

Ensemble Opera Diversa pro rok 2018 připravil speciální koncertní řadu SLOVENSKO V BRNĚ. V záplavě všemožných oslav státnosti se někdy možná zapomíná zdůraznit, že před sto lety vzniklo Československo. Brno, v naší perspektivě jakási arkádie pro hudební i divadelní experimenty, se v diversním pojetí stane tento rok prostorem pro slovenskou hudební tvorbu 20. a 21. století. Jakoby nové, teprve dvacet pět let trvající hranice mezi oběma státy stihly vytvořit i určité bariéry ve vnímání a proudění repertoáru, který si zaslouží pozornost. Na misionářskou zapálenost Milana Paľy se pokoušíme navázat projekty, které dají zaznít dalším dílům: průřez slovenskou a Slovenskem inspirovanou tvorbou pro komorní orchestr (12. 4. v Konventu Milosrdných bratří), chrámový koncert s díly soudobých slovenských autorů i pěvecké recitály.

Vladimír Maňas

AUTORSKÉ KOMENTÁŘE

*Skladbu **Struny: steny, zhluky, sny** som skomponoval pre Milana Paľu. Niečo o nej sa dá vyčítať už z jej názvu, no o ten podstatnejší zvyšok sa musí postarať sama hudba, vrátane hudobníkov, premieňajúcich tento vysnívaný zvukový svet na skutočný znejúci zvuk. Dopredu im ďakujem za vynaložené úsilie a potrebné zanietenie.*

Adrián Democ

„Na okamžik se odmlčel a potom mi bezbarvým, neosobním hlasem, jakého obvykle používáme, chceme-li se s něčím svěřit, sdělil, že ten dům je pro něho nezbytný... V jednom koutě ve sklepě je totiž Alef... bod v prostoru zahrnující všechny ostatní body." (Jorge Luis Borges)

Pascal Manolios

***EmFraGre – koncert pre päťstrunové husle milanolo** som skomponoval na požiadavku môjho kamaráta, vynikajúceho muzikanta a fantastického huslistu Milana Paľu. Vďaka Milanovi Paľovi som mal šťastie a česť zoznámiť sa so skvelým českým skladateľom Františkom Gregorom Emmertom. Skladba sa zakladá na tónoch E-F-G, čo je vlastne anagram mena a čo sa vlastne odzrkadľuje aj v samotnom názve diela. Týmto som chcel vyjadriť svoj veľký obdiv a poctu nielen vynikajúcemu skladateľovi, ale aj veľkému človeku, ktorého som mal možnosť aspoň krátko poznať.*

Jevgenij Iršai

OMAYRA – Requiem concerto op. 20 *pre milanolo a sláčikový orchester (2015)*

I.

Pred tridsiatimi rokmi, takmer na deň presne, 13. novembra 1985 sopka Nevado del Ruiz v Kolumbii explodovala. Napriek zjavnému nebezpečenstvu a pripraveným evakuačným plánom odborníkov, vláda nepodnikla kroky k zabezpečeniu oblasti (najmä) z ekonomických dôvodov. Výbuch sa napokon stal osudným pre cca 25 000 ľudí a zrovnal so zemou mesto Armero a ďalších 13 dedín. Ničivý lahar (hustá zmes sopečného popola a roztopeného snehu) v troch vrstvách spôsobil druhú najväčšiu sopečnú katastrofu 20. storočia. Lahar sa pohyboval rýchlosťou 6 m za sekundu a doslova zmietol mesto z povrchu zeme.

Medzi troskami záchranári zbadali pohybujúce sa ruky. Podarilo sa im odstrániť sutiny a vyhrabať 13 ročné dievča Omayru Sánchezovú. Dievča bolo po krk zaliate vodou, ale dýchalo a bolo pri vedomí. Následná snaha vyslobodiť jej telo z trosiek jej domu však narazila na fatálnu skutočnosť: Omayra mala spodnú časť tela (a najmä nohy) zavalenú ruinami domu. Jediným riešením, ako ju vyslobodiť bola ich amputácia. Zdravotnícke tímy však nemali potrebné vybavenie na uskutočnenie tak náročnej operácie a malá Omayra by na jej následky zomrela. Rozhodli preto, že humánnejšie bude nechať ju umrieť prirodzenou cestou (!).

Jej agónia trvala napokon 60 hodín, počas ktorých spievala jednej z dobrovoľníčok, komunikovala, modlila sa i plakala, neskôr začala mať halucinácie až napokon, tesne pred smrťou poprosila prítomných ľudí (záchranárov a novinárov), aby odišli a dožičili si troška oddychu (!). Oči jej zaliala krv, tvár opuchla, ruky obeleli. 16. novembra, približne o de-

siatej hodine doobeda, po takmer troch dňoch umrela na následky podchladenia a otravy krvi.

II.

V decembri 2014 sme spoločne s Milanom, medzi skúškami na svetové premiéry violového koncertu Principium op. 15 a sonáty pre husle a klavír Lost sonata op. 18 v Budapešti diskutovali nové projekty. Po Exstinctiu op. 17 z 2013 „prišiel čas" na novú skladbu pre milanolo – päťstrunové husle, ktoré si Milan nechal špeciálne skonštruovať husliarmi bratmi Bursíkovcami z Brna. Tento nástroj má všetky atribúty huslí s tým, že spodná (violová) C-struna ma konštrukčnú podporu, zabezpečujúcu plnohodnotný a farebný violový zvuk. Nástroj Milan postupne etabluje na svojich koncertoch a inšpiruje mnohých skladateľov doma i v zahraničí k tvorbe nových diel.

Milan otvoril youtube odkaz s Omayrou a hneď som vedel, že to bude témou nového koncertu. Otriaslo to mnou natoľko, že ešte ten večer som naskicoval úvod diela (neskôr napokon zmenený). Postupom času som sa rozhodol pre implementáciu častí z Requiem (Introitus, Kyrie, Dies irae, Tuba mirum, Rex tremendae, Confutatis, Lacrimosa a Lux Aeterna/Libera me). Forma je trojdielnym celkom s fúziou Sonáty a variácii (dve nezávislé Passacaglie). Povahu a charakter hudobného materiálu predurčili dve diatonické témy: anagram mena Omayra (tóny c, e, a, es, d, a) a Milanova téma. Túto tému Milan napísal pred niekoľkými rokmi a ponúkol mi ju spracovať v novom koncerte. Zhodou okolností má 13 tónov a číslo 13 napotom zohráva významnú úlohu v detailoch štruktúry (13 variácii prvej passacaglie s Omayrinou témou, 13 „úderov" akordov Milanola vo vrchole rýchlej časti, 13 repetovaných pizzikát v druhej passacaglii apod.). Na pôdoryse klasického trojčasťového cyklu

je napokon garde druhej a tretej časti otočené: po prvej časti so štruktúrou P-R-P, je druhá časť R a tretia P (Adagio). Sláčikový orchester je aktívnym partnerom sólistu a počas celého koncertu je písaný divisi jednotlivých nástrojových skupín (Vn I 1 a 2, Vn II 1 a 2, Va 1 a 2, Vc 1 a 2, Cb).

Prehľad formy:

Prvý diel

1. Introdukcia („Requiem aeternam" = motív laharu a „et lux perpetua"= incipit Milanovej témy)

2. Téma A (Milanova) – sonátová expozícia (3 témy) („Kyrie eleison")

3. Téma B (Omayra) – Passacaglia I (téma a Var. 1 a Var. 2) („Christe eleison")

***Druhý diel** (Rozvedenie a repríza sonáty)*

4. Rozvedenie: Passacaglia I – Var. 3-5 („Dies irae")

5. Pokračovanie: Var. 6, Var. 7 („Tuba mirum"), Var. 8, Var. 9 („Rex tremendae"), Var. 10 (Interlúdium)

6. Repríza sonáty/Kadencia I („Confutatis"): Var. 11 (témy 1 a 2), Var. 12 (téma 3), Var. 13 (Kóda s motívom Omayrinho náreku) a Interlúdium (13 taktov „ticha hrôzy")

Tretí diel

7. Passacaglia II (Milanova téma) („Lacrimosa"): Téma a Var. 1-6 (Repríza Milanovej témy)

8. Var. 7 – stretta (témy A, B a motív Omayrinho náreku) („Lux aeterna"), Var. 8 (Kadencia II) a Interlúdium (Repríza Omayrinej témy)

9. Kóda („Libera me")

Marián Lejava, november 2015

TVŮRCI, INTERPRETI

Adrián Demoč (*1985) vystudoval kompozici v Brně (František Emmert, Martin Smolka), Bukurešti (Doina Rotaru) a Vilniusu (Osvaldas Balakauskas). Jeho skladby dosud zazněly na koncertech a festivalech v mnoha evropských zemích i USA. Je autorem skladeb orchestrálních (*Selbstporträt mit Sikorski und Górecki (und Ligeti ist auch dabei)*), komorních (*Kvarteto*, *Septett*, *Lešenie k zahĺbeniu*, *Ozvena*), slovních a konceptuálních partitur (*Šach 1 a 2*, *Glissando a kvinty*). Píše rovněž hudbu pro soubory tance či divadla (*Bioprodukt*, *Lososy*).

V roce 2011 byl rezidenčním skladatelem souboru United Nations Youth Orchestra (Španělsko), o tři roky později se stal finalistou soutěže Cellotronic Games Competition (USA) a v roce 2016 zvítězil v soutěži souboru Plural Ensemble (Španělsko).

Na Slovensku vyšly na CD jeho sólové skladby *Žiadba*, *Katharsis*, *Apogeum* a *Husle* (Pavlík Records), všechny v podání Milana Paľy. Skladbu *Zikkurat* pro smyčce vydala značka Either/OAR, skladbu *Dve prosby* vydavatelství Entr'acte.

V roce 2010 byl vedoucím poroty v soutěži NEU/NOW Nantes Festival organizované European League of Institutes of the Arts. Adrián Demoč se také věnuje improvizaci (fujara či jiné nástroje) a píše články o současné hudbě. Žije ve Španělsku.

Jevgenij Iršai (*1951)

V tvorbe Iršaia výrazne prevládajú diela pre sólový hlas s rôznym sprievodom, zborové skladby, netradičné nástrojové kombinácie a malé hudobno-dramatické formy.

Experimentuje s tradičným zvukom, tempom, rytmom, harmóniou i melodikou, ktorú v odôvodnených prípadoch obohacuje o prvky pravoslávnej liturgickej hudby. Roku 1990 bol S. Vasenkom označený za príslušníka ruského „neskorého postkonzervativizmu", avšak Iršai je skôr typom skladateľa, ktorý citlivo vyberá z európskej i ruskej hudobnej tradície a pretvára hudobný materiál originálnym spôsobom. Jeho skladby pôsobia silou hudobného výrazu. Má vynikajúci cit pre stvárnenie básnického slova v programových dielach. V takýchto skladbách neváha uprednostniť slovo v službe psychologickej minidrámy. Vie tvorivo spracovať štýlové koláže a preklenúť rozpor i napätie medzi citátom a jeho autorským variantom. Doménou jeho tvorby sú komorné a zborové diela. Sprievodným znakom Iršaiových programových, ale aj ostatných diel je hľadanie pozitívnych hodnôt a rôznych deštrukcií, ktoré obklopujú človeka na konci storočia.

(PUŠKÁŠOVÁ, Melánia: Jevgenij Iršai. In: 100 slovenských skladateľov. Ed. Marián Jurík, Peter Zagar. Bratislava: Národné hudobné centrum, 1998, s. 131–132.)

Marián Lejava (*1976) je slovenský dirigent, skladatel a pedagog. Na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě studoval dirigování u Ondreje Lenárda a skladbu u Vladimíra Bokese. Zúčastnil se mnoha mistrovských kurzů dirigentských (Z. Nagy, G. Herbig, P. Eötvös, I. Fischer) i skladatelských (T. Murail, E. Urbanner, K. Huber, Ch. Wolff). Jako dirigent Lejava

v posledních patnácti letech premiéroval více než sto komorních, orchestrálních a scénických skladeb domácích i zahraničních skladatelů, mnohé z nich za jejich úzké, osobní spolupráce (E. Sharp, D. Dramm, I. Matsushita, V. Cordero, početní slovenští autoři a mnozí další). Je hostujícím dirigentem ve Slovenském národním divadle, Slovenské filharmonii, Státní filharmonii Košice a Státní opeře Košice a šéfdirigentem ansámblu Prague Modern. V letech 2005–2007 šéfoval ansámblu Melos Ethos a v letech 1999–2009 vedl soubor VENI. Jako dirigent projel Evropu, Japonsko a Čínu s jak koncertními, tak operními kusy.

Lejava se doposud podílel na natáčení více než dvaceti CD převážně současné hudby včetně světových premiér pro Naxos a slovenská vydavatelství. Na albu *Chant d`Amour* (2006) vyšla jeho vlastní komorní hudba.

Bohatá je také Lejavova pedagogická činnost – na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě působí jako učitel dirigování a kompozice, vyučoval také na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, na pražské Akademii múzických umění a Akademii v portugalském Aveiru.

Milan Paľa (*1982) je původem slovenský houslista a violista. Již během svého studia na Konzervatóriu J. L. Bellu v Banské Bystrici získával jednu cenu za druhou a těšil se nepřehlédnutelné mezinárodní pozornosti na evropských soutěžích, jako je Concourse Moderne Riga, Anglo-Czechoslovak Trust London, Leoš Janáček International Competition Brno, Bohuslav Martinů Competition a dalších. Později pokračoval ve studiu na Hochschule für Musik und darstellende Kunst Wien a Janáčkově akademii múzických

foto: Julian Veverica

umění v Brně. V období studia se pravidelně účastnil mezinárodních mistrovských kurzů Vladimira Spivakova v Zurichu. Jako sólista spolupracoval s řadou prestižních světových orchestrů. Jeho diskografii tvoří již více než dvacet titulů. Prozatím jedinečným a nepřekonaným projektem na česko-slovenské hudební scéně je antologie slovenské tvorby pro sólové housle, díky které obdržel v roce 2009 Cenu Ľudovíta Rajtera. Milan Paľa je dosud druhým nositelem této ceny, kterou získal nejen za výjimečné interpretační schopnosti, ale také za svůj ojedinělý přístup ke slovenské hudební tvorbě. S Ensemble Opera Diversa poprvé vystoupil v dubnu 2015 jako sólista v Concerto Funebre Karla Amadea Hartmanna. Samostatné místo v tvorbě Milana Paľy zaujímá unikátní nástroj – pětistrunné housle „milanolo". Tento jedinečný nástroj koncertních parametrů, obohacený o spodní violový registr je první svého druhu. Vznikl v roce 2013 v rodinném ateliéru Bursík v Brně a nese jméno podle interpreta, pro kterého byl zhotovený. Nástroj je představený na samostatném CD v dílech evropských skladatelů zkomponovaných speciálně pro tuto příležitost s jednoduchým názvem MILANOLO.

Ensemble Opera Diversa je nezávislý soubor profesionálních hudebníků a zpěváků, kteří se soustředí na objevné hudební a divadelní programy. Vedle klasické tvorby je jádrem činnosti původní komorní hudba a opery z dílny Ondřeje Kyase a Pavla Drábka. Od počátků (1999) se ze souboru vyvinula hudební společnost, která uskutečňuje kolem dvaceti vystoupení a představení ročně. Na svém kontě má sedm celovečerních oper, dvě desítky autorských minioper, desítku původních orchestrálních skladeb a velké množství klasického repertoáru.

Komorní orchestr vznikl v roce 2005, od počátku jej vede koncertní mistr **Jan Bělohlávek**. Ensemble Opera Diversa uvádí ve vlastní produkci obvykle tři až pět tematických koncertních projektů. Jednotlivé programy propojují tvorbu 20. století se skladbami soudobými, především díly kmenového autora Ensemble Opera Diversa Ondřeje Kyase a spřízněných autorů. Ve smyslu hledání a formulace vlastní poetiky soubor usiluje o vytváření posluchačsky objevných programů – nepřináší banální nebo notoricky známé kusy, vyhýbá se ale i úzkému vřazení do proudu soudobé vážné hudby. Svou dramaturgií i interpretačním nasazením usiluje o dialog s otevřeným posluchačem.

NEJBLIŽŠÍ KONCERTY A PŘEDSTAVENÍ ENSEMBLE OPERA DIVERSA

12. 4. 2018, 19.00, Sál Konventu Milosrdných bratří, Brno
(druhý koncert v cyklu SLOVENSKO V BRNĚ)
Musica Slovaca (Zeljenka, Moyzes, Iršai | Kaprál, Bartók, Kilar)
mezzosoprán Jarmila Balážová, klavír Katarína Paľová,
dirigentka Gabriela Tardonová

27. 5. 2018, 19.00, katedrála sv. Václava, Olomouc
(v rámci festivalu Forfest)
František Gregor Emmert: 25. symfonie pro violu, varhany, mezzosoprán a smyčce
viola Milan Paľa, varhany Marek Paľa,
mezzosoprán Jarmila Balážová, dirigent Ondrej Olos

5. 6. 2018, 19.30, Rytířský sál zámku, Moravský Krumlov
(v rámci festivalu Concentus Moraviae)
Transylvánie za humny (Bittová, Schwertsik, Gruber)
housle a zpěv Iva Bittová, dirigentka Gabriela Tardonová

Ensemble OPERA DIVERSA

OPERA / HUDBA / MEDVĚD / ZEMĚTŘESENÍ

MINISTERSTVO KULTURY

BRNO MĚSTO HUDBY

B | R | N | O

OPERA+

Koncert se uskutečňuje za finanční podpory Ministerstva kultury ČR a statutárního města Brna.

Podpořte nás, číslo účtu 205149060/0300. Děkujeme!

www.operadiversa.cz